

'Planning a European Metropolitan Area'

DENNIS TROBISCH*

De hereniging van de beide Duitse staten is voor de stad Berlijn en de regio Brandenburg het begin geweest van grote structurele veranderingen en een nieuwe zoektocht naar een gezamenlijke Europese identiteit. Het uitwisselingsproject 'Trading Places', dat in augustus 2000 in Amsterdam, Dortmund, New York en Berlijn gehouden werd, gaf planologiestudenten de mogelijkheid om een beter beeld van deze stadsregio's te krijgen en over toekomstscenario's te discussiëren. In Berlijn werd voor Trading Places het programma 'Berlin: planning a European Metropolitan Area' georganiseerd. De deelnemende studenten waren al snel overtuigd dat van het huidige Berlijn een bijzondere aantrekkingskracht uitgaat en dat de stad de naam 'metropool' verdient. Als de aanwezige kwaliteiten benut worden, heeft de stad een mooie toekomst voor zich.

Berlijn, getekend door de dramatische geschiedenis van de afgelopen honderd jaar, neemt binnen Europa een unieke positie in. In de jaren twintig het centrum van kunst, cultuur en wetenschap, tijdens de dictatuur van de Nazi's het centrum van haat, terreur en oorlog. Na de Tweede Wereldoorlog werd de volledig verwoeste stad de *bühne* van de Koude Oorlog en verscheurd door twee politieke systemen. Veertig jaar deling en wederopbouw hebben geleid tot volledig verschillende ontwikkelingen in de beide stadsdelen die de politiek-maatschappelijke idealen van Oost en West weerspiegelden. Na de hereniging nam Berlijn de zware taak op zich om een nieuwe identiteit te vinden. De overbrugging van het litteken dat dwars door de stad liep en het herstel van de verbindingen met de regio kregen daarbij prioriteit. Berlijn, de nieuwe hoofdstad van de Bondsrepubliek en de kraamkamer van de 'Wende', is van grote betekenis voor Duitsland en Europa. Desondanks voelt de stad de concurrentie van de andere Duitse steden van vergelijkbaar kaliber en zal ze haar plaats in het netwerk van Europese metropolen nog moeten vinden. De razend-snelle ontwikkelingen van de afgelopen tien jaar bevestigen dat Berlijn ook daadwerkelijk

de potentie heeft om zich tot een van de belangrijkste Europese metropolen op te werken. Megaprojecten als de wederopbouw op de Postdamer Platz en de regeringswijk die het beeld van Berlijn thans bepalen, zijn slechts twee van de plannen waarmee het huidige Berlijn vorm krijgt. Ook elders in Europa vinden dergelijke processen van herstructurering plaats maar nergens met dezelfde snelheid als in Berlijn. Belangrijke besluiten laten niet lang op zich wachten en de resultaten zijn rap te zien. Berlijn vormt een ideale casus voor de discussie over de snelle verandering van de stad in het tijdperk van globalisering.

METROPOOL

De binnenstad van Berlijn, ruwweg door de ring van de 'S-Bahn' begrensd, heeft meerdere stadscentra. De stadsdelen hebben in de loop der tijd hun eigen identiteit ontwikkeld en zijn daarom als afzonderlijke steden te beschouwen. De kernen in het oosten zijn het Alexanderplatz en de wijk rond de Friedrichstraße. Het westelijke deel van Berlijn is ruwweg op te delen in Kurfürstendamm, Tauentzien en

Bahnhof Zoologischer Garten, dat in de jaren van de Koude Oorlog beduidend aan betekenis heeft gewonnen. Tijdens een excursie door Berlin-Mitte kwamen verscheidene facetten van stadsontwikkeling naar voren. Startpunt voor de excursie was de Hackesche Markt, het centrum van de Spandauer Vorstadt, een van de oudste wijken van Berlijn. Sinds 1990 heeft deze wijk een bloeiende culturele identiteit gekregen en aan aantrekkingskracht voor toeristen gewonnen. Het even verderop gelegen Alexanderplatz is na de verwoestingen van de Tweede Wereldoorlog ontwikkeld tot het centrum van Oost-Berlijn en het toonbeeld van modernistisch, socialistisch bouwen naar de ideologie van de DDR-leiders. De afgelopen jaren zijn felle debatten gevoerd over de herstructurering van dit centrum. De statige boulevard Unter den Linden is met de Brandenburger Tor, het symbool van de Duitse eenheid, en het aangrenzende stadspark Tiergarten een belangrijke verbinding tussen het Alexanderplatz in het oosten en het centrum in het westen. In de gouden jaren twintig was deze straat tezamen met de Friedrichstraße het politiek-culturele centrum van het florerende Berlijn. Een van de huidige opgaven voor dit gebied is dan ook om iets van de toenmalige grandeur terug te krijgen. Met de Reichstag en de aangrenzende gloednieuwe regeringswijk vormt dit deel van de stad een zeer belangrijke pijler voor het nieuwe Berlijn. Hier moet de democratie aan het volk haar transparantie uitdragen. Niet voor niets wordt de regeringswijk in de vorm van een haarspeld gebouwd om het samengaan en bijeenhouden van Oost- en West-Duitsland te symboliseren.

De suburbane uitbreidingen die kenmerkend zijn voor metropolen hebben als gevolg van de geïsoleerde ligging van West-Berlijn en de strakke planningschema's van Oost-Berlijn in de regio Berlijn-Brandenburg nauwelijks plaatsgevonden. Mede als gevolg daarvan was de druk op de woningmarkt ten tijde van de val van de muur erg hoog. Om een alternatief tegen de mogelijk ongecontroleerde suburbanisering te bieden is ten zuidwesten van Berlijn, bij Potsdam, een uitbreiding volgens de principes van het 'New Urbanism' ontwikkeld. Deze

uitbreiding kan over het algemeen als succesvol bestempeld worden, hoewel door het achterblijven van de uitgifte van bedrijfsterreinen de menging van functies een moeizame start kent en de noodzakelijke sociale menging nog op zich laat wachten.

Berlijn kent een lange traditie op het gebied van wetenschap en onderzoek. De Adlershof in Zuidoost-Berlijn is een concentratiegebied van 'research' en technologie dat als banenmotor kan dienen en nieuwe bedrijvigheid kan aantrekken nu de verdwijnende industriële bedrijven gaten achterlaten in dit deel van Berlijn. Dit gebied is dan ook strategisch gepland in een ontwikkelingsas van het centrum naar Berlin-Schönefeld, het nieuwe internationale vliegveld. De noord-westcorridor langs de Bundesstraße B5 is binnen de metropoolregio het gebied met de meest dynamische groei.

Het nieuwe Postdamer Platz in aanbouw (Bron: auteur)

Dat is onder meer te zien aan de drukke bouwactiviteit, maar ook aan de vestiging van groot-handelaren, een 'factory outlet center' en een distributiecentrum.

CITY-VORMING

Het programma 'Berlin: planning a European Metropolitan Area' bestond naast excursies uit twee workshops. In de eerste werd de binnenstad onder de loep genomen en kwamen voornamelijk de wijken Spandauer Vorstadt, Friedrichstraße en het gebied rond het Alexanderplatz aan bod. Er werd een poging gedaan om de gevolgen van de stadsontwikkelingen te begrijpen. Omdat in de Spandauer Vorstadt en de Friedrichstraße het ontwikkelingsproces reeds ver gevorderd is, kreeg het Alexanderplatz de meeste aandacht. Het voorstel van een planbureau om het unieke plein te herstructureren heeft geleid tot hevige protesten van de plaatselijke bevolking. In de Spandauer Vorstadt en de Friedrichstraße zijn ontwikkelingen te zien die exemplarisch zijn voor de meeste stadsdelen van Berlijn. Een aanhou-

dend hoge ontwikkelingsdruk en toenemende 'gentrification' vinden plaats rond de Hackesche Markt en langs de Oranienburgerstraße. Daarentegen kenmerkt de Friedrichstraße, die voorbestemd is om het culturele centrum van Berlijn te worden, zich door grote leegstand als gevolg van te hoge verwachtingen omtrent de aantrekkelijkheid voor kantoren en winkels. Het oorspronkelijke karakter van de Friedrichstraße is verloren gegaan aan een mondiale architectuur van glas en staal. Ook rond het Alexanderplatz zal met de voorgenomen ontwikkeling van een 'skyline' met hoge flats en de vestiging van hoogwaardige dienstverlening de mondiale architectuur de overhand krijgen. De planners waren zich echter niet bewust van het feit dat het plein voor de meeste bewoners en toeristen al een grote aantrekkingskracht heeft. Er worden vraage-

kens gezet bij de huidige plannen voor city-vorming rond het Alexanderplatz, omdat dit gebied meer gebaat zou zijn bij een geleidelijke uitwerking van wat al bestaat. In plaats van grootschalige projecten uit te voeren in de hoop potentiële investeerders aan te trekken, zou men moeten kijken naar de reeds aanwezige kwaliteiten en kleinschaliger moeten denken. Berlijn zou zich meer dan voorheen op de eigen kwaliteiten en historische verworvenheden moeten richten om deze in samenwerking met de plaatselijke bevolking verder te ontwikkelen.

SUBURBANISATIE

In de tweede workshop hield men zich bezig met de stadsregio en nam de periferie van Berlijn als leidraad. De indrukken van de excursies en de kennis over de situatie in de landen van de deelnemers konden hier goed gebruikt worden. De ontwikkeling die plaatsvindt in de regio en de mogelijkheden die de planologen ter beschikking staan om deze te sturen, stonden centraal. De bedenkingen die de deelnemers

uit Berlijn hadden omtrent de huidige situatie in de regio werden verrassend genoeg door de deelnemers uit Portugal, Canada, de Verenigde Staten en Nederland bevestigd met voorbeelden uit de landen van herkomst. De suburbanisatie is in vergelijking met andere metropolitane regio's in Berlijn minder ver voortschreden, wat voornamelijk een goede verdienste is van de gezamenlijke planningsdienst van Berlin-Brandenburg. Suburbanisatie werd ter discussie gesteld. De druk op de autowegen zal sterk toenemen en slechts een enkeling zal werk in de directe omgeving kunnen vinden. Om de suburbanisatie te vermijden zou het takenpakket van de planologische diensten uitgebreid en geïntensiveerd moeten worden. Ook zou een ander lokaal belastingstelsel moeten leiden tot minder concurrentie tussen de gemeenten. Om dit te bereiken zou er een verandering in het denken over woningbouwlokaties moeten komen.

De denkbeelden en ideeën van de internationaal samengestelde groep verschilden weinig van elkaar en het bleek dat de ervaringen in grote lijnen overeenkwamen. Dit zou een goed aanknopingspunt kunnen zijn voor een mogelijk toekomstige internationale samenwerking op het gebied van de ruimtelijke ordening.

Het is duidelijk dat Berlijn goede mogelijkheden heeft om zich tot een dynamische stadsregio te ontwikkelen. De stad heeft door zijn lange wetenschappelijke en technologische traditie een goede uitgangspositie verworven om een rol van betekenis te spelen in het Europese stedelijke netwerk. De groeiende mediasector als gevolg van de nieuwe hoofdstadfunctie kan daarnaast een belangrijke impuls betekenen. Het succes van de planning in en rond Berlijn zal mede afhangen van de koppeling van het verleden met het heden. Alleen op deze manier is het mogelijk om het unieke karakter van de stad te bewaren en de attractiviteit voor zowel toeristen als bewoners en investeerders ook in de toekomst te garanderen. Berlijn kan alleen een 'Global City' van betekenis worden als culturele diversiteit, toeristische kwaliteiten en openheid de boventoon voeren boven de mondiale kenmerken van de financiële sector. Grootschalige processen van suburbanisatie en monofunctionalisering van de binnenstad, die in andere Europese steden al vergevorderd zijn, zouden in en rond Berlijn voortijdig signaleerd en vermeden moeten worden. Berlijn moet leren van de fouten die elders gemaakt zijn. Stedelijke uitbreiding op grote schaal, de zogenaamde 'urban sprawl', zou voorkomen moeten worden. Concepten van decentrale concentratie en de samenwerking van de planningsdiensten zijn hoopvol. Meer samenwerking op gemeentelijk niveau en het formuleren van een regionale visie door de bestuurders zou de huidige initiatieven een flinke duw geven.

* Dennis Trobisch studeert stedelijke en regionale planning aan de Technische Universität Berlin en is actief in 'PLANEK Berlin', een lokale afdeling van de Europese organisatie van planologiestudenten 'PlaNet'.